

Erken Dönem Osmanlı Tarih Metinlerine Göre Osman Gazi'nin Orhan Gazi'ye Nasihatleri

Fatma Kaytaç*

Öz

Nasihat, insanlık tarihi boyunca gerek üst tabakadaki yöneticiler gerekse sıradan insanlar için vazgeçilmez geleneklerden birisi olmuştur. Tarihte peygamberlerin ümmetlerine karşı en önemli görevlerinden birisinin nasihat olduğu görülmektedir. Bunun dışında özellikle babadan oğula, şeyhten müride edilen nasihatlerin ayrı bir yeri vardır. Bu makalede de Osmanlı yönetim ve kanun anlayışı hakkında malumat içeren, Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye son anlarında söylediği ifade edilen nasihatleri üzerinde durulacaktır. Çalışmada öncelikle nasihat geleneği hakkında genel bilgi verilecektir. Sonrasında Osman Gazi'nin nasihatlerinin ilk defa hangi Osmanlı kaynaklarında görülmeye başlandığı ve nasihatlerin bu eserlerde ne şekilde yer aldığı üzerinde durulacak, bunlara dair bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Nasihat Kelimeleri: Nasihat, Osman Gazi, Orhan Gazi, Osmanlı tarihleri.

Advices of Osman Gazi to Orhan Gazi According to the Early Ottoman History

Abstract

Advice has been one of the most essential traditions through the human history for both upper class executives and ordinary people. Advice is one of the most important duties of the prophets towards their ummah in history. Besides, advices that are given from father to son and sheikh to disciple take an important place. In this paper, the advices that were given by Osman Gazi to his son Orhan Gazi in his last moments in life and that includes some information about Ottoman state governance and sense of legislation will be evaluated. In this research, initially, some general information about the advice tradition will be given. After then, in which Ottoman sources the advices of Osman Gazi were started to be seen first and how these advices took place in these books will be determined and afterwards these books and evaluations related to them will be expressed.

Keywords: Advices, Osman Gazi, Orhan Gazi, Ottoman history.

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, fkaytaç@fsm.edu.tr

Nasihat, “bir şeyin saf, halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunması; bir kimsenin iyi niyet sahibi olması ve başkasının iyiliğini istemesi” anlamındaki nush kökünden türemiştir¹. Bu kelime “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” anlamlarında kullanılmaktadır. Türk ve Osmanlı nasihat kültürünün oluşmasında etkisinin olduğunda şüphe olmayan Kur’ân-ı Kerîm’de nasihat kelimesi isim ve fiil türevleri şeklinde on iki ayette geçmektedir². Bunlardan Tevbe sûresinde, müslümanlardan maddi-manevi güç yetiremediği için savaşa katılamayanlardan Allah ve Resûlü adına nasihat etmelerinin istenmesi ilginç bir husustur³. Ayrıca peygamberlerden, Hz. Hûd’un “*Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim*”⁴, “*Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O’na döndürüleceksiniz.*”⁵; Hz. Salih’in “*Andolsun, ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size nasihatta bulundum. Fakat siz nasihat edenleri sevmiyorsunuz*”⁶; Hz. Nuh’un “*Size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.*”⁷; Hz. Şuayb’ın “*Ey kavmim! dedi, ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim, artık kâfir bir kavme nasıl acırım?*”⁸ şeklinde kavimlerine seslenmeleri risalet vazifesinde nasihatın önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Zira bu ayetlerde peygamberler, benzer ifadelerle kendilerinin Allah’ın mesajlarını tebliğ ettiklerini ve halka nasihatçi olduklarını ifade etmektedirler. Hz. Peygamber -bazı rivayetlere göre önemini vurgulamak için üç defa tekrar ederek- “Din nasihattir” demiş, çevresindekilerin, “Kim için?” diye sormaları üzerine, “Allah için, O’nun kitabı için ve O’nun elçisi için, müslümanların yöneticileri ve onların umumu için” ifadelerini sarfetmiştir. Hz. Peygamber, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından birinin de yüzüne karşı nasihatte bulunması veya gıyabında onun iyiliğini istemesi olduğunu belirtmiş, özellikle kendisine nasihat edilmesini isteyen bu talebine karşılık verilmesini emretmiştir. İslâm ahlâkçıları, “Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz” meâlindeki hadisi de göz önüne alarak nasihati tatlı dille yapmanın gereği üzerinde önemle durmuşlar, öğüt verirken yu-

1 Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011, s. 889.

2 Mustafa Çağrı, “Nasihat”, *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 408.

3 Allah ve Resûlü adına nasihat ettikleri takdirde ne zayıflara, ne hastalara, ne de verecek birşey bulamayan yoksullara savaştan kalmaktan dolayı bir günah yoktur. İyilik edenleri ayıplamaya bir yol yoktur. Allah gafurdur, rahîmdir (Kur’ân-ı Kerîm, Tevbe 9/91).

4 Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/68.

5 Kur’ân-ı Kerîm, Hûd, 11/34.

6 Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/79.

7 Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/62.

8 Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/93.

muşak ve nazik olmayı konuşmayla ilgili edep kuralları arasında zikretmişlerdir. Zira sert ve tahakküm edici tavırla yapılan nasihat üzüntü ve nefret uyandırır⁹.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde bu derece üzerinde durulan nasihat geleneği aslında ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'e kadar götürülür. Kimi kaynaklarda Hz. Âdem'in ve Hz. Nuh'un ölmeden önce çocuklarına dünya ve ahiret hayatıyla ilgili vasiyetlerinin olduğu yazılıdır¹⁰. Kur'ân-ı Kerîm'de Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerden bahsedilmiş¹¹ ve bu nedenle bu sûreye de Lokman adı verilmiştir. İslâm dininin nasihat dini olduğunu vurgulayan bu şekildeki ayet ve hadisler konuya âlim ve şairler arasında önem verilmesine ve Türk Edebiyatında nasihatnâme denilen edebî türün ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Nitekim İskender Pala Türklerin nasihat kitapları yazmalarının İslâm'ı kabulden sonraki döneme rastladığını ifade etmektedir¹². Temelleri İslâm tarihinin ilk zamanlarına kadar uzanan nasihatnâme/siyasetnâme geleneği Osmanlılar devrinde de büyük ilgi görmüş, türün ilk örnekleri ve ünlü simaların eserleri tercüme edilirken bu alanda telif eserler de kaleme alınmıştır¹³. Türk Edebiyatının bilinen ilk yazılı eserlerinin büyük çoğunluğunun nasihatnâme türünde kaleme alınmış olması türün Türk kültüründeki yaygınlık ve okunurluğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Siyasetnâme, mev'izenâme, pendnâme, vasiyetnâme, ibretnâme gibi isimlerle kaleme alınan pek çok eser veya metin de nasihatnâme türünün ürünleri olarak kabul edilebilir¹⁴. Bu sebeple Osmanlı siyasî düşüncesine ilişkin temel

9 Çağrı, s. 408, 409.

10 Murat Öztürk, "Klasik Türk Edebiyatında Babadan Oğula-Ebeveynden Çocuğa-Nasihat Geleneği", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 39, Kasım-Aralık 2013, s. 3, (<http://www.akademikbakis.org/eskisine/39/14.pdf>, Erişim: 18.03.2016).

11 Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür" (Kur'ân-ı Kerîm, Lokman, 31/13).

12 İskender Pala, "Nasihatnâme", *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 409.

13 Çoşkun Yılmaz, *XVI. Yüzyıl İslahatnâmelerine Göre Osmanlılarda Siyaset ve Toplum Düşüncesi*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya 2002, s. 44-52; Aynı yazar, "Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları İle İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: İslahatnâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. I, S. 2, 2003, s. 330. Klasik dönemde yazılan tercüme ve telif siyasetnameler hakkında değerlendirme için bkz. Ahmet Altay, "Klâsik Dönem Osmanlı Siyasetnâme Geleneğine Genel Bir Bakış", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Vol. 6/3 Summer 2011, p.1795-1809, (http://turkishstudies.net/Makaleler/1679544216_116_ahmet_altay.pdf, Erişim: 06.11.2013).

14 Öztürk, s. 2. Nasihat geleneğinden çeşitli isimler altında gelişmiş bu türlere dair gerek genel gerekse tek bir eser üzerinde inceleme şeklinde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu konuda yapılmış genel ve özel mahiyetteki çalışmalar hakkında bkz. Mehmet Arslan, *Pendnâme-i Zarîfî*, Sivas 1994, s. 7, dipnot 2; Ramazan Ekinci, "16. Asırda Yazılmış Mensur Bir Nasihat-Nâme: Abdülkerim Bin Mehmed'in Nesâiyhü'l-Ebrâr'ı", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 7/2 Spring 2012, Ankara, s. 424 dipnot 2, (http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1121219745_28_ekinciraman_423-441.pdf, Erişim: 31.03.2016).

başvuru eserleri siyasetnâme ve bu minvalde yazılan metinlerdir. Diğer taraftan biyografi, kelam hatta astronomiye dair yazılmış eserlerde dahi siyasî düşünceye dair malumatlar bulabilmek de mümkündür¹⁵. Aynı zamanda Osmanlı tarih metinleri de kısmen içinde siyasî nitelikler bulundurlar¹⁶. Bu eserlerde bir kişinin ağzından ya da hayatından örneklerle siyasî bağlamda yöneticilere nasihat verme amacı güdülen kısımlar da bulunmaktadır ki Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye verdiği nasihatler de buna örnek gösterebilir¹⁷.

Osmanlı kültüründe nasihat geleneği Osman Gazi öncesine dayanır. Öncelikle Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'ye nasihatleri rivayet edilir ki bunlar dinî, ilmî ve ahlakî öğüt niteliğindedir¹⁸. Ayrıca II. Bayezid dönemi yazarlarından olan ve eserini oldukça ileri yaşlarda tamamlayan (1 Şaban 895/20 Haziran 1490 tarihinde) Kemal¹⁹ Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Gazi'ye nasihatlerini zikreder²⁰. Erken dönem tarih metinlerinde Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey'e söylediği rivayet edilen nasihat ve vasiyetlere dair kayıtlar ise ilk defa Âşık Paşazâde'nin eserinde görülmektedir. Söz konusu eser Osmanlı devletinin ilk dönemleri için şimdilik nüshası elde edilememiş olan Yahşi Fakih'in

-
- 15 İhsan Fazlıoğlu, “Osmanlı Düşünce Geleneğinde ‘Siyasî Metin’ Olarak Kelâm Kitapları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. I, S. 2, 2003, s.379.
- 16 Mesela Ahmed Uğur, *Tevârih-i Âl-i Osman* isimli eserine dayanarak İbn Kemal'in siyasî görüşleri hakkında değerlendirme yapmıştır (Ahmet Uğur, “İbn Kemal'in Siyasi Görüşleri”, *Şeyhülislam İbn Kemal*, Ankara 1986, s. 71–81). Osmanlı siyasetnâme geleneğinin ilk dönem Osmanlı yazın dünyasına etkileri hakkında bir değerlendirme için bkz. Altay, s. 1797-1798.
- 17 Cevdet Paşa, Osman Gazi'nin nasihatlerini söz konusu ederek Osman Bey'in haleflerinin onun nasihatlerine uygun hareket ettiklerini, bu sayede devletin kısa sürede sağlam bir yapıya kavuştuğunu ifade eder. Böylece yöneticilere onun ağzından nasihat verir. (Cevdet Paşa'da bulunan Osman Gazi'nin nasihatleri için bkz. Hüseyin Algül, “Osman Gazi'nin Oğlu Orhan Gazi'ye Nasihatlerine Tahlili Bir Bakış”, *Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'yi Anma Sempozyumu (9-10 Nisan 2010) Kitabı, Osman Gazi ve Dönemi*, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa 2010, s. 80-87; Aynı yazar, “Osman Gazi'nin Oğlu Orhan Gazi'ye Vasiyet ve Nasihatlarına Kuruluş Devri Osmanlı Devlet Felsefesi Açısından Bir Bakış”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 3-4, 1999, s. 263-267.
- 18 Edebali'nin nasihatleri için bkz. Aziz Kılınc, *Türk Edebiyatında Vasiyetnâmeler*, Ankara 2006, s. 40-42. Seyfettin Erşahin çalışmasında Şeyh Edebali'nin nasihatlerini “Günümüz Türkiyesinde yaşayan anonim rivayet” olarak değerlendirmektedir. Seyfettin Erşahin, “Türk Hakimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hakimiyetinde Şeyh Edebali Örneği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 3-4, 1999, s. 308.
- 19 Kemal, *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal Selâtin-nâme (1299-1490)*, Haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001, s. XXX.
- 20 Eserde, Ertuğrul Gazi'nin öğütleri “Er-tuğrul Osman'a Nasihat itdüğün Beyân İder” başlığı altında verilmiştir. Ertuğrul Gazi'nin nasihatlerinde, oğlunun hak yoldan ayrılmaması, Allah'ı unutup nefesine uymaması, halkın canını yakmaması, dünya hayatının faniliği ve ona fazla değer vermemesi gibi konular üzerinde durduğu görülmektedir (Kemal, s. 31). Ertuğrul Gazi'ye ait olarak zikredilen söz konusu nasihatler bilinen Osmanlı kroniklerinden sadece Kemal'in eserinde bulunmaktadır (Kemal, s. 31, dipnot 106).

Menâkıbnâmesini kullanması bakımından önemlidir²¹ ve ayrıntılı olarak kaleme alınan bilinen ilk Osmanlı tarihî metinlerindedir²². Bu eserde Osman Bey'in nasihati “Bu Bab Osman Gazinin, Oğlı Orhan Gazi'ye Vasiyetin Bildürür” başlığı altında anlatılmıştır. Buna göre Osman Bey'in oğluna vasiyeti ve nasihatleri şu şekildedir:

“Evvel didi kim: “Oğul Orhan! Ben öldüğüm vaktin beni Bursa'da şol Gümüşlü Kubbe altında koyasın.” didi. Ve dahı didi kim “Sana bir kimesne Tanrı ta'âlâ buyurmadığı sözler söylese sen ol sözi kim Tanrı buyurmamışdur anı kabûl itmeyesin” didi. “Veger bilmezsen Tanrı ta'âlâ 'ilmin bilen kişiye sor bil” didi. Ve bir dahı “Sana mutî' olup hidmet idenleri hoş dut.” Ve bir dahı “Nökerlerine dâyim in'âm ve ihsân it kim senün ihsânun anlarun hâlinun duzagıdır.” Didi”²³.

Bu vasiyette Osman Bey, Orhan Gazi'ye, kendisini Gümüşlü Kubbe'ye gömdürmesini, Allah'ın emrettiği şekilde davranmasını, bilmediği hususları ulema-dan sormasını, reyayı hoş tutması ve askerlerine daima ihsanda bulunmasını öğütlemiştir.

Eserini II. Bayezid'e takdim etmek üzere kaleme alan Neşrî²⁴ de tarihinde Osman Gazi'nin oğluna nasihatlerini “Vasiyyet-i Osmân” başlığı altında şu şekilde aktarır:

“Osmân oğlı Orhan'a vasiyyet itdi kim “ben vefât itdigüm vakt beni Bursa'da şol Gümüşlü Kubbe'nün altında koyasın” ve dahı vasiyyetüm sana budur kim “bir kimse kim saña Hak ta'âlâ buyurmadığı sözleri işrâb itse, kabûl itmeyesin. Tañrı buyrugından gayr iş işlemeyesin. Bilmediğini ulemâ-i şer'den istifisâr idesin. Tahkîkin bilmeyince bir işe mübâşir olmayasın. Ve dahı sana mutî' olanları hoş tutasın. Ve dahı nökerlerine in'âm u ihsânı eksük itmeyesin ki, el-insân abîdü'l-ihsân”²⁵.

21 Âşık Paşazâde, eserinin Yıldırım Bayezid'e kadar gelen kısmı için, mahiyeti meçhul *Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi*'nden yararlanmışır. Yazarın Yahşi Fakih'i kaynak göstermesi hakkında bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğullarının Tarihi Tevârih-i Âl-i Osmân*, Haz. Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç, İstanbul 2010, s. 271.

22 Bu eserden daha önce yazılan Ahmedî'nin *İskendername*'si, Şükru'llah'ın *Behcetü'l-tevârih*'i ve Karamanî Mehmed Paşa'nın *Osmanlı Sultanları Tarihi* Âşık Paşazâde tarihine nazaran oldukça mücmeldir ve bunlarda Osman Gazi'nin nasihatlerine dair rivayet bulunmamaktadır. Ahmedî, “Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman”, *Osmanlı Tarihleri I*, Neş. Çiftçioğlu N. Atsız, İstanbul 1949, s. 3-35; Şükru'llah, “Behcetüttevârih”, *Osmanlı Tarihleri I*, Çev. Çiftçioğlu N. Atsız, İstanbul 1949, s. 37-76; Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, “Osmanlı Sultanları Tarihi”, *Osmanlı Tarihleri I*, Çev. Konyalı İbrahim Hakkı, İstanbul 1949, s. 321-369.

23 Âşık Paşazâde, s. 302.

24 Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. XX-XXI.

25 Neşrî, s. 64-65.

Bilindiği gibi Neşri'nin temel kaynaklarından birisi Âşık Paşazâde'dir²⁶ ve yazar muhtemelen söz konusu vasiyetleri de ondan aktarmıştır. Zira iki metin arasında bazı üslup hususiyetleri ve bir kısım eklemeler haricinde temel aktarım birebir uyum içerisinde.

Tarihini yazarken yukarıda zikredilen iki kaynaktan istifade eden²⁷ İbn Kemal de eserinde Osman Gazi'nin vasiyetinden bahseder. Ancak o sadece Osman Gazi'nin Gümüş Kubbe'nin altına defn edilmesine dair rivayeti zikreder²⁸.

Eserinde Osman Bey'in nasihatlerine yer veren bir diğer yazar Kemal'dir. Ancak Kemal'in nasihatleri manzum olup yukarıdaki metinlere göre farklılık arz etmektedir. Kemal ilgili bölüme "Pend-nâme" başlığı koymuştur. Buna göre Osman Bey'in nasihatleri şu şekildedir.

*"Oturup bunu der Orhan'a Osman
Ki senüñ olıcak eyyâm-ı devran
Demâdem olsun işüñ 'adl ile dâd
Ki tamudan kılasın cânı âzâd
Gedâyı dergâhuñdan sürme mahrûm
Ki olsun her birisi server-i Rûm
Esîr oldukda düşman kılma zecri
Ki Hakk'dan bulasın cennetde ecri
Sehâ bâbın açık dut subhile şâm
Gedâya iyle her dem lutf u in'âm
.....
Cevâna lutfi pîre hurmet iyle
'Azîz olmağı halka 'izzet iyle
Hazer iyle du'âsından fakîrûñ*

26 Neşri'nin Âşık Paşazâde'den kaynak olarak yararlanması hakkında bkz. V.L. Ménage, *Neshri's History Of The Ottoman, The Sources and Development Of The Text*, London 1964, s. 8-11; Colin Imber, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları", *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel - Mehmet Öz, çev. Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 43.

27 İbn Kemal'in Neşri'yi ve Âşık Paşazâde'yi kaynak olarak kullanması hakkında bkz. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, s. 15-21; Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *Tevârih-i Âl-i Osman III. Defter*, Haz. Abdullah Satun, İstanbul 2014, s. XLII-XLV, XLVII.

28 "Öleceğin bildi oğluna vasiyyet kıldı. Kal'anun içindeki kurşun örtülü manastırı gösterüp "Beni şol görünen gümüş kubbenün altında defn idesin didi" güyâ ki mezkûr hisârün feth olacağı tarîk-i ilhâmla ana i'lâm olınışıdı...", İbn-i Kemal, *I. Defter*, s. 192.

*Irag ol nâlesinden her hakîrûñ
 Eliñden koma tîg-ı âbdârı
 Velî suçsuzdan alma âh u zârı
 Gulâm-ı şehvet olma çünkü hansın
 Zebûn olma ile sâhib-kıransın
 Cihanda ömriñi sarf it gazâyâ
 Heves kıl kâfirûñ cânın cezâyâ
 Zırh-pûş iyleyüp kalb-i safâyı
 Demürden iyle saff-ı Mustafâ'yı
 Kaçan kim tablın döğüp kalkasın
 Anuñ sancağı dibinde koyasın”²⁹*

Kemal eserinde bu bölüme “Pend-nâme” başlığı koyarak metne nasihatnâme hususiyeti kazandırmıştır. Oysa bu bölümler Âşık Paşazâde ve Neşri’de Gümüşlü Kubbe altında gömülmesini istemesinden dolayı vasiyet özelliği de gösterir mahiyettedir. Yazar yine onlardan farklı olarak bu bölüme yeni bazı hususiyetler eklemiştir. Kemal’de zikredilen nasihatler; daima adaletle davranılması, düşkünlere, esirlere iyi muamele edilmesi, cömertlik kapısının daima açık tutulması, gençlere karşı lütufkâr, yaşlılara karşı hürmetkâr olunması, nefsin esiri olunmaması, kılıç elden bırakılmadan ömrün gazaya sarf edilmesi ve Hz. Muhammed’in sancağına sımsıkı tutunulması şeklinde özetlenebilir. Kemal’de Osman Gazi’ye atfedilen nasihatlerin temel konularda önceki eserlerle benzer olmakla birlikte bunlara yeni alt konular eklendiği görülmektedir.

Osman Gazi’nin nasihatlerine tarihinde yer veren bir diğer müellif İdris-i Bitlisî’dir. İdris-i Bitlisî, II. Bayezid döneminde Osmanlı sarayına gelmiş ve padişahın emriyle ilk sekiz Osmanlı sultanı dönemini kapsayan *Heşt Behişt* adlı Farsça tarih metnini kaleme almıştır. Yazarın, bu meşhur eserini 1502-1507 yılları arasında tamamladığı tahmin edilmektedir³⁰. İdris-i Bitlisî’nin söz konusu nasihatleri “*Osman Bey Gazi’nin Bu Mecazî Devlet Bahçesinden Göç Etmesi Zamanındaki Ahvâlini, Zamanın Yönetimini Tefviz Etmesini ve Orhan Bey’e Mülkî ve Dinî Va-*

29 Kemal, s. 45-46.

30 Abdülkadir Özcan, “İdris-i Bitlisî”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 486 vd.; Aynı yazar, “Heşt Behişt”, *DİA*, C. 17, İstanbul 1999, 271 vd.; İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt, VII. Ketibe, Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481*, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara 2013, s. LVII; İdris-i Bitlisî hakkında bilgi için bk. Orhan Başaran, *İdris-i Bitlisî’nin Heşt Behişt’inin Hâtîme’si, (Metin-İnceleme-Çeviri)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2000; Vural Genç, *İdris-i Bitlisî Osman Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

*siyetlerde Bulunmak İçin Vasiyet ve Nasihat Meclisini Toplamasını Beyan Eder*³¹ başlığı altında öncekilere nazaran daha geniş bir perspektifte ve sistematik bir şekilde kaleme aldığı görülmektedir. Bitlisî'ye göre Osman Gazi'nin nasihat ve vasiyet vakıası şu şekilde gelişir:

Osman Gazi ölüm vaktinin yaklaştığını anlayınca vasiyetlerini ve öğütlerini bildirmek üzere Orhan Bey'i ve güvendiği devlet erkânını huzuruna getirtir³² ve onlara şu şekilde seslenir:

“Gaza ve cihad sünnetinin devam ettirilmesi, Peygamber dininin bütün çabalarla sağlamaştırılması benim ilk vasiyetimdir. Evvela şerâat sancağını sabit kılın. Bundan sonra İslâm'a hizmet yolunu boş bırakmayın. Çünkü dünyanın yaşamasının lüzumlu olduğu bu zamanda Hak teâlâ bu zayıf bendesini küfür beldelerinin fethi ve İslâm sünnetinin yayılması yolunda destekledi. Ümit ederim ki..... dilâverlik ve bu yoldaki çaba kanunları ebediyete dek bu hanedanda kalır, ümit gözünün beklediği ve gaza ve cihad yolunda olan ilahî vaâtler gerçekleşir. Tevhid ve iman kelâmının bu beldelerin hududunda ortaya çıkması evlâtlarımın zamanında neticeye ulaşır.”³³

Osman Bey ahalinin geneline bu şekilde seslendikten sonra oğlu Orhan Bey'e de gizlice nasihat etmeye başlar. Öncelikle “Her nefis ölümü tadıcıdır” mealindeki ayete atıfta bulunarak ölümün kaçınılmazlığından bahseder sonra da “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz” ayetine dayanarak ümitvar olduğu üzerinde durur, “Bu son demde ve de bu son nefeste dünyevî olan her şeyden ilgiyi kesmek bu manevî seferin hafifliği için lüzümlüdür. Ama akıbeti düşünerek dinî işleri bir yere bağlamak en münasip olandır” dedikten ve hakkın emanetlerini Orhan Gazi'ye onu da Allah'a emanet ettikten³⁴ sonra vasiyetlerini saymaya başlar.

Birinci vasiyette Hz. Muhammed'in şeriatına ve sünnetine uyması ve Allah'ın emirlerinden asla taviz vermemesi ve bilmediği hususlarda ulemaya danışması hususları üzerinde durur³⁵.

31 Genç, s. 275.

32 “Ölüm alâmetlerinin ve ölümcül hastalık belirtilerinin ortaya çıkmasından sonra âdilâne vasiyetlerini ve hüsrevâne öğütlerini bildirmek için övülmüş sıfatlı haleflerini, bilhassa henüz birkaç gün önce Bursa'nın zaptından geri dönen Orhan Bey'i ve itimat ettiği tâbilerinden Şeyh Edebalı'yi, Ahi Şemseddin'i, Ahi Hüseyin'i, Turğud Alp'i, Saltuk Alp'i, Mevlânâ Halil Candarlu'yu ve Karaoğlu'nu huzuruna getirtti.” Genç, s. 276.

33 Genç, s. 276.

34 Genç, 277-278.

35 “**Birinci Vasiyet:** Dinî ve dünyevî bütün olaylarda, maddî ve manevî bütün mevzularda senin ahvâl öncün ve amel rehberin her daim Muhammed Mustafa'nın şeriatı ve Ali'nin yolu olsun. Bu düzgün yoldan hiçbir zaman çıkıp da başka yola sapmayasın. Hz. Risâlet-penâhi'nin sünneti ve ilahî hükümleri olan emir ve yasaklarına uymada hiçbir zaman yanlışığa meyillenmeyesin. Müphem ve meçhul olan her işte din öncülerinin rehberliğiyle ve imamların fetvalarıyla Allah'ın ve peygamberin buyruklarına göre hareket edesin ki,..... bu kısa vasiyet bütün saadetleri ve hayırları kapsar.” Genç, s. 278.

İkinci vasiyette hizmetliler ve devlet erkânı üzerinde inam ve ihsanını devamlı kılması ve emaneti ehil olana vermesi konularından bahseder³⁶.

Üçüncü vasiyet bunlar içinde en uzun olanıdır ve oldukça farklı hususiyetleri bir araya toplamaktadır. Bu bölümün nasihatle ilgili kısmı şu şekildedir. “Şimdi ilahî emanetlerin hükmü gereğince bu rahmanî hilâfet sorumluluğunu üstlenmelisin. Emaneti lâıkiyla koruyasın. Adalet, ihsan ve riâyetten oluşan o emanetin sütunlarına kendi himmetinle sahip çıkmayı en gerekli şey bilesin. Âdemoğlu tebaasına karşı hatta bütün canlılara karşı şefkat ve merhamet göstermede her zaman bu mânâ mucibince [Allah’ın emrine ta’zîm, mahlukatına şefkat göstermek gerekir]³⁷ ihtimam ve gûnahtan el çekme ipine göz kulak olasın. Mücahitlerin, askerlerin, reâyânın ve tebaanın tamamını kendi evlât ve soyunun yolunda bilesin. Bu devlet hanedanında önceden beri hizmetleri bulunan, mihnet ve sıkıntı içinde hizmetinin kabulü için uzun zaman gayret ve çaba gösteren ensar ve muhacirin zümresine dahil olan o kimselerin haklarını bu mânâ gereğince. . . . [İyilik etme de önde olanlar karşılıklarını almada da önde olacaklar (Kur’an-ı Kerîm, Vâkı’â, 10)] veresin ve onlara karşı hürmetli ve saygılı olasın. Cürümlerine göz yummada ve affetmede, iyiliklere karşı merhamet ve mükâfatta bulunmada onların tarafını elden bırakmayasın. Onların evlât ve torunlarını kendi evlâtların yerinde bilesin. Memleketlerini terk edip gurbeti seçerek sair büyük beldelerden gelip bu hanedanının merhametini ummayı tercih eden zamanının evlâtlarına her türlü insanîlikle teselli vermeyi ve şefkate bulunmayı zorunluluk bilesin. Onların gariban gönüllerini ve vatanlarından göç etmiş hatırlarını in’âm ve ihsanlarla okşayarak toparlayasın. Eski yeni bütün münafık ve inatçıları dünyevî işlerin hiçbir maksadı yolunda temiz ve seçkin dostlarla bir tutmayasın. Can dostlarına iyilik ve lutuflarda bulunasın. Canının düşmanlarını gizli düşünceler yoluyla ferasetli gözünün önünden ve akıbeti gören nazarında geriye atmayasın.”³⁸

Bu vasiyette bulunan hususiyetler; adaletli olma, ihsan kapılarını açık tutma, emanete riayet etme, tebaaya karşı şefkat ve merhametli olma, görevi ehil ve hakkı olanlara verme, idare altında bulunanları kendi evladın gibi görme ve hakkını gözetme, iyilik ve lutufda bulunma, düşmanlara karşı ferasetli olma şeklinde özetlenebilir. Bu sırada Bitlisî, Kur’ân-ı Kerîm’den ayetler, Arapça kelâm-ı kibârlar ve Farsça beyitlerle de ilgili bölümü oldukça genişletmiştir.

Yukarıda alıntılanan bölümlerde de görüldüğü gibi İdris-i Bitlisî’nin eserinde Osman Gazi’nin nasihatleri başka bir manaya bürünmüştür. Başta Âşık Paşazâ-

36 **İkinci Vasiyet:** İyilik ve bağışın devamı ve in’âm ve ihsanın yayılması hizmetçiler ve tebaanın cümlesinin üzerindedir. Alt ve üst tabakadan olanlardan her birinin rütbe ve makamları ölçüsünde hususlandırılması rahmet isteme ve koruma iyiliklerinin hissesiyle olur, ehl-i İslâmın bir şeyle hususlandırılması azâmetin artmasıyla olur. (Herkes liyâkatine göre görevlendirilir, ehl-i İslâm azâmetinin ölçüsüne binaen makam ve mertebelere getirilir.) Genç, s. 278.

37 Alıntıda köşeli parantez içinde gösterilen kısımlar tarafımıza aittir.

38 Genç, s. 279.

de’de görülen versiyondan daha zengin bir muhtevaya sahip olmuştur. Aslında müellif birinci vasiyette Âşık Paşazâde ve Neşrî’de zikredilen nasihatleri zikretmiştir fakat ilginç olarak eserlerin çoğunda bulunan Osman Bey’in Gümüşlü Kubbe’ye gömülmesine dair vasiyete yer vermemiştir. İkinci nasihat de yanındakilere ihşanda bulunması bakımından kısmen benzerlik gösterir. Fakat üçüncü vasiyet yukarıda zikredilen eserlerde bulunan nasihatlerin muhtevâsından farklıdır ve sosyolojik açıdan da farklı temellere dayanmaktadır. Özellikle “Mücahitlerin, askerlerin, reâyânın ve tebaanın tamamını kendi evlât ve soyunun yolunda bilesin” Bu devlet için çalışan çabalayan kimselerin “evlât ve torunlarını kendi evlâtların yerinde bilesin” gibi cümleler İdris-i Bitlisî’nin diğer İslâm düşünürleri İbn Haldun, İranlı Celâlüddîn Devvânî, Taşköprülüzâde Ahmed gibi hükümdar ve tebaa arasındaki münasebeti baba-çocuk arasındaki münasebete benzettiğini düşündürmektedir³⁹.

Kısacası İdris-i Bitlisî’nin *Heşt Behişt*’inde Osman Gazi’nin nasihatleri, ayet ve özlü sözlerle desteklenerek önceden tanzim edilmiş ve tasarlanmış bir güzellikte ortaya konulmuştur. Burada muhtemelen yazar Osman Gazi’nin dilinden dönemindeki ve daha sonraki idarecilere nasihatte bulunmak da istemiştir. Osman Gazi’nin ilk başta basit cümlelerle sıralanan dört ana konunun ayet ve hadislerle temellendirilmesi ve meşru bir zemine dayandırılması mümkündür zira burada sıralanan konular devlet adamlarına öğüt niteliğinde olan siyasetnâmelerin de temel meselelerindedir. Fakat Osman Gazi son anlarında ayet ve hadislerden iktibaslarla bu nasihatlerine dayanak göstermeye gerek görmüş müdür? Zannımızca bu ayrıntıların aynı zamanda iyi bir münşî olan İdris-i Bitlisî tarafından eklenmiş olması ihtimali daha yüksektir.

Erken dönem tarihçilerinden Behiştî de tarihinde Osman Gazi’nin nasihatlerinden bahseder. Behiştî bu hadiseye “*Hâtîme-i sıfr-i evvel ve hatme şodeni saltanat-ı ‘Osmân Hân’ aleyhi’r-rahmetü ve ‘l-ğufrân*”⁴⁰ başlığı altında yer verir. Bu vaka Behiştî’de şu şekilde cereyan etmektedir. Orhan Gazi Bursa’yı fetih

39 Osmanlı hakimiyet telakkisi için bkz. Halil İnalçık, “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 4, s. 74.

40 Behiştî Ahmed Çelebi, *Vâridât-ı Sübhânî ve Fütühât-ı Osmânî*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları, Nr. 293, vr. 87a. Behiştî Tarihi’nin II. Kısmı (Yıldırım Bayezid’den II. Bayezid’e kadar olan bölümü) üzerinde Fatma Kaytaş tarafından doktora tezi yapılmıştır. Henüz tespit edilen ilk kısmına (Osman Gazi’den I. Murad’a kadar olan bölümü) ait nüsha ise ilim âlemine yeni tanıtılmıştır. Bu çalışmada nasihatle ilgili alınan bölümler yeni tespit edilen bu yazmada yer almaktadır. Fatma Kaytaş, *Behiştî Tarihi, (791-907 / 1389-1502) (Giriş, Metin, Dizin)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011. Yeni tespit edilen nüshanın tanıtımı için bkz. Müjgân Çakır-Fatma Kaytaş, “Behiştî Ahmed Çelebi’nin Yazdığı Osmanlı Tarihi’nin (Vâridât-ı Sübhânî ve Fütühât-ı Osmânî) Bilinmeyen Eksik Kısımına Dair”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 8/11, Fall 2013, Ankara, 99-112. (http://www.turkishstudies.net/Makaleler/648413294_07%C3%A7ak%C4%B1r%20m%C3%BCjgan-vd-trh-99-112.pdf, Erişim: 6.4.2016).

sonra babasını görmek için Söğüt'e gelir fakat hastalığının iyice arttığını görünce yanından ayrılmaz. Sultan Osman da kurbet vaktinin yaklaştığını anlar ve sünnet-i resul gereğince devletin ileri gelenlerini vasiyete davet eder. Behiştî'de söz konusu nasihatlerin muhtevası şu şekildedir. Osman Gazi burada öncelikle dünyanın faniliği ve şehadet arzusunu ifade eder. Sonrasında padişahların her nefsi kendi nefsi gibi bilmesini ve nefesine istemediği bir şeyi onlar için de istememesi gerektiğini vurgular. Bundan sonra yukarıda sıralanan eserlerin çoğunda olduğu gibi şeriat çizgisinden ve Hz. Muhammed'in yolundan asla ayrılmamasını ve hak söz söylemeyene asla itibar etmemesini belirtir ve cihattan asla vazgeçmemesi üzerinde durur⁴¹.

Yazar bundan sonra nasihatlerde daha da detaya iner. Orhan Gazi'ye hitaben yapılan bu nasihatler; saltanat hizmetinde reaya ve berayanın durumundan gafil olmamalı, gafflete dalıp kimseye zulüm ettirmemelisin, işlerini bizzat kendin takip etmelisin çünkü ceza gününde bilmemek kimseye özür olmaz, fetih hareketlerinden geri durmamalı, şer'e muhalif kanun ve bidat ihdas etmemelisin, eskiden kanun olmuştur diye meşru olmayan kanunları devam ettirmemelisin çünkü padişahların kanunu Allah'ın kanunundan üstün değildir. Pazara gelip yükünü satandan pazar bekleyenler için iki akçe alsın, bir sipahinin tımarını haksız yere alıp başkasına vermemelisin, öldüğü zaman tımarını yarar oğlu varsa ona bildirirsin, oğlu olup işlemeye kâdir değilse o büyüyünceye kadar hizmeti adamlarına ettirirsin ve ulufecilerden olanların oğlu varsa yerine yazarsın, sen dahi bu nasihatleri nesilden nesile aktarasın ki takipçilerimiz bu kanunla âmil olsun, öldüğüm vakit beni Gümüşlü Kubbe'ye koyasın, şeklinde özetlenebilir⁴².

41 "Rûh-ı şerif gibi bu saltanat dahı bize vedî'at-ı İllâhîdür bunı Hâk Te'âlâ ben kılına luğfin-dan ihsân eyledi mümkin oldukça Hâk Te'âlâ'nun bendeleri ortasında 'adl ü dâd ile saltanat idüp hilâfet itdüm hıdmet-i dîn-i Muhammedî'de mümkin olduğınca kuşûr komayup ferâ-yiz-i cihâdda celâdet idüp maqdûrumı şarf eyledüm, leyl ü nehâr ârzü-yı şehâdet birle maşâfa mülâzemet eyledüm muqadder degülmüş müyesser olmadı, min ba'd ol vedî'at-ı Yezdâni ki niyâbet-i nübüvvedür bu cemâ'at-ı müslimîn huzûrında saña teslîm eyledüm her nefsi efrâd-ı beşerden kendü nefsün bilesin kendü nefsüne ne câyiz görürsen Müsülmânlara anı idesin cemî'-i vakâyi'-i dîniyye vü dünyeviyye kânûn-ı şerî'at-ı Muştâfavî ve üslûb-ı tarîk-i Nebe-viyye üzerine olasın, şer'e muhâlif kelimât kimden şâdir olursa kabûl itmeyüp yüzine bakma-yasın ve cemî'-i tefâşıl-i naşâyihun enf'e-i ve ecmali ve icmali "*Inna'llâhe ye'muru bil'adli ve'l-ihsân*"dür, anuñla dâyimâ 'âmil olasın muttaşıl gaz u cihâd ehl-i fîsk u fesâd elden koma-yasın saña ve evlâduña vaşiyet olsun bu hıdmet üzerine müstemirr ü muqarrer olasın tâ kim sebeb-i istidâmet-i mesned-i şâhî olup mûcib-i 'inâyât-ı nâ-mütenâhî-yi İllâhî ola, ümîddür ki ebedü'l-âbâd berekât-ı cihâdda evlâdumuz saltanat-ıla haşre dek cehd-i cihâd idüp def'-i fesâd ideler." Behiştî, vr. 92b-93a.

42 "Mâdâm ki hıdmet-i saltanatda sen re'âyâ vü berâyâ hâlinden gâfil olmayup kimseye gâflet-ile zulm itdürmeyesin ekşer umürda bi-nefsihi mübâşeret idesin yevme'l-cezâda bilmemek kimseye 'özü olmaz halk olunduğun hıdmete sâ'î olasın, teşhîr-i medâyin ü tehtîh-i bilâd itmekte 'âtil ü kâhil olmayasın ve şer'e muhâlif 'örf ü bid'atlar ihdâs itmeyesin ve sâbıkâ kânûn olagelmişdür diyü vaz'-ı nâ-meşrû'-ı ibkâ itmeyesin ki pâdişâhlar kânûnu'llâh emrinden muqaddem

Yine Behiştî de İdris-i Bitlisî gibi bu bölümü Kur'ân-ı Kerîm'den ayetlerle desteklemiştir.

Behiştî'de olayın daha da farklı bir hâl aldığı görülmektedir. Behiştî aslında temelde tarihini yazarken İdris-i Bitlisî'den istifade etmiştir⁴³. Nitekim nasihat kısmına giriş yaparken de muhtemelen onun etkisiyle Osman Gazi'nin devlet erkânını topladığından bahseder. Fakat bunun haricinde temel konularda benzer olmakla birlikte (adalet, ihsan, merhamet, emanete riayet gibi) bazı hususlarda diğerlerine nazaran farklı paradigmalara ortaya koyar. Mesela bunlardan birisi yukarıda İdris-i Bitlisî'ye dair kısımda bahsedilen reaya-hükümdar ilişkisini baba-evlad münasebetine benzeten nazariyeden farklı olarak hükümdarın tebasını kendi nefsi gibi görmesi gerektiğini dolayısıyla nefsi için istemediği şeyleri onlar için de istememesini belirtir ki bu husus Behiştî'nin siyasî görüşünü göstermesi bakımından ilginç bir ayrıntıdır. Ayrıca farklı olarak Osman Gazi'nin şehadet arzusunu dile getirir. Yine yazar pazara, tımara ve ulufeye dair hususiyetlere de temas eder. Bu durum nasihati kanunnâme tarzına yönelten bir özelliktir. Behiştî'nin Osmanlı kanunnâme geleneğini Osman Gazi'nin nasihatlerine dayandırması ilginç bir hususiyettir. Aslında benzer bir kanunlaştırma hadisesi Âşık Paşazâde de bulunmaktadır. Ancak o bu konuyu Osman Gazi'nin Karacahisar'da devlet düzenini kurması ve hutbe okutmasına dair kısımdan sonra “Bu bâb Osmân Gâzi'nün Kânûnu Ahkâmın bildirür”⁴⁴ başlığı altında verir. Âşık Paşazâde'deki kanun içeriği Behiştî ile aynı minvaldedir. Bilindiği gibi Osmanlı yazılı kanunnâmelerine dair şimdilik elimizde bulunan ilk metin Fatih'in kanunnâmesidir. Söz konusu kanunnâmenin başında bulunan “Bu kânûnnâme atam ve dedem kânûnudur ve benim dahı kânûnumdur” ifadesinin, Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan beri uygulamada olup o zamana kadar düzenlenmemiş kanunların derlemesinden meydana geldiğini ifade ettiği belirtilmektedir⁴⁵. Bu açıdan Behiştî'ye nazaran bu nasihatler de Osmanlı kanunlarının temel çekirdeği olarak da düşünülebilir. Ayrıca Osmanlı kroniklerinde zikredi-

degül ve bâzâra gelenden yükün şatandan bâzâr bekleyenler için hemân iki akçe alasin ve bir sipâhînüñ tımârını bî-günâh fâhiş olmayınca alup âhara virmeyesin ve ölicek tımârını yarar oğlu var-ısa aña bildiresin eger oğlanuğı olup eşmege kâdir degül ise hıdmetin âdemlerine itdüresin ol hıdmete yarayınca ve ‘ulûfecilerden olıcak oğlu var-ısa yirine yazasın ve benüm için ceza' ü feza' itmeyüp dâyim du'â ile yâd idüp rûhum şâd idesiz..... Ve sen dağı bu naşîhatleri neslen-ba'de-neslin işâl idesin ki a'kâbumuz ve aĥkâbumuz bu kânûn-ıla 'âmil olalar kânkısı bu kânûnı tağyîr idüp bu rûsûmı bozarsa Haĥ Te'âlâ binâ-yı vücûdın bozup ĥarâb ide...” Behiştî, vr. 93a-b.

43 Behiştî'nin İdris-i Bitlisî'yi kaynak olarak kullanması hakkında bkz. Kaytaç, s. XLIV-LIV.

44 Âşık Paşazâde, s. 290. Benzer bir bilgi Neşri'de de “Kânûn-ı Osmân” başlığı altında verilmiştir (Neşri, s. 53).

45 Fatih Sultan Mehmed, *Atam Dedem Kanunu, Kanunnâme-i Âl-i Osman*, Haz. Abdülkadir Özcan, İzmir 2013, s. XXI.

len kânûn-ı kadîm terimi bu şekilde bir anlayışın çok eski temellere dayandığını düşündürmektedir⁴⁶.

Şimdilik burada zikredilen nasihatlerin bizzat Osman Gazi'nin son nefesinde söylediği meseleler olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat erken dönem eserlerinden anlaşıldığına göre Osman Gazi'nin oğluna Gümüşlü Kubbe altındaki yere defnetmesini vasiyet etmiş olması kuvvetle muhtemeldir⁴⁷. Bunun haricindeki nasihatlere bakacak olursak eserlerin tümünde vurgulanan ortak hususların adalet, kanunlara (şeriata) bağlılık, ihsan, ulemaya danışma, reayaya inayet olduğu görülmektedir. Özellikle daha sonraki eserlerde (İdris-i Bitlisi, Behiştî gibi) bu hususiyetlerin daha geniş bir perspektifte, ayet ve hadislerle temellendirilerek aktarıldığı görülmektedir. Aslında Osman Gazi'nin kendi hayatına bakıldığında bu üç hususa özellikle önem verdiği görülmektedir. Mesela Osman Gazi'nin adaletini göstermesi açısından Karacahisar'da kurulan pazara gelen kâfirlerden birinden bardak alan ve parasını ödemeyen Germiyanlı'yı cezalandırması ile ilgili hadise buna güzel bir örnek teşkil etmektedir⁴⁸. Osman Gazi'nin adaleti ve istimâlet (hoşgörü) politikası sayesinde devlet hızlı bir şekilde genişler. Osmanlı'nın adalete bağlılığını işiten, Osmanlı yönetimi altındaki kâfirlerin durumlarının eskisinden daha iyi olduğunu gören diğer vilayetlerden de Osmanlı'ya adamlar gelmeye başlar⁴⁹. Osman Gazi'nin adaleti uygularken şeriate, kanunlara bağlı kaldığı da bilinmektedir ki pazar bacını (vergisini) isteyen Germiyanlıya bu uygulamayı tanrının mı buyurduğunu sorması buna örnek verilebilir⁵⁰. Bu açıdan Osman Gazi'nin oğluna söylediği bu nasihatleri bizzat hayatında yaşadığı ve uyguladığı ifade edilebilir.

46 Resmî belgelerden Osman Bey öldüğü sırada Osmanlı'nın şehirleri, ordusu ve bürokrasisi olan bir devletçik haline geldiği anlaşılmaktadır. Mekece vakfına ait tevliyet kaydı Osman Gazi'nin bürokratik kurallara göre belge çıkarabilen kâtiplere sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca söz konusu belgeden Osman Gazi'nin bir sarayı olduğunu düşündüren kayıtlar da mevcuttur. (Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul 2010, s. 15, 339, Not. 1). Bu durum, şu ana kadar tespit edilememiş olsa da Osman Gazi döneminde bir kanun metninin bulunduğu ihtimalini desteklemektedir. "Osmanlı Siyasetnâmeleri"nde kadim Hint-İran siyaset geleneğinin dışında; eski Türk siyaset telakkilerinin izleri de fark edilmektedir. Lütfi Paşa, Osmanlı siyasetnâme yazarlarının eserlerinde ısrarla vurguladıkları "kanun" ve hükümdarın kanun dâhilinde maslahat yapması anlayışının temelleri Türk tarihinin İslâm öncesi dönemlerine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Siyasetnâmeleri'nde kanun, hükümdarın ülkesini adil bir biçimde yönetebilmesi için uyulması ve dışına çıkılmaması gereken temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır..." Altay, s. 1805.

47 Nitekim bugün Osman Gazi'nin türbesi bu eserlerde vasiyet edilen yerdedir. Osman Gazi Türbesi ve 1855 depreminden sonra yapılan tadilat işlemleri hakkında bkz. Doğan Yavaş, "Bursa'da Osman Gazi Türbesi", *Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'yi Anma Sempozyumu (9-10 Nisan 2010)*, Osman Gazi ve Dönemi, Haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa 2010, s. 167-173.

48 Behiştî, 55b; Neşri, s. 43; Âşık Paşazâde, s. 282.

49 Âşık Paşazâde, s. 287.

50 Âşık Paşazâde, s. 290.

Sonuç olarak bu eserlerde rivayet edilen nasihatlerin adalet, cömertlik, şeriata ve sünnete bağlılık, ulemaya danışma gibi temel konularda benzer olmakla birlikte bazı hususlarda farklı noktalarının olduğu görülmektedir. İlk defa Âşık Paşazâde'nin eseriyle görmeye başladığımız bu nasihatlerin gerçekten Osman Gazi'ye ait olup olmadığını ortaya koyabilecek somut bir delile şimdilik sahip değiliz. Ancak Gümüşlü Kubbe'ye gömülmesine dair vasiyetin uygulanışına dayanarak gerçeklik temellerinden tamamen bigane olduğu da düşünülemez. Ayrıca II. Murad'ın da Fatih'e nasihatlerde bulunması⁵¹ ve vasiyetini yazdırması⁵² Osmanlıda nasihat ve vasiyet geleneğini gösterir mahiyettedir. Ancak bununla birlikte Âşık Paşazâde ve diğer tarih yazarları Osman Gazi ağzından kendi dönemlerindeki ve daha sonraki padişahlara nasihat verme amacı güdererek bu rivayetlere eklemeler yapmış olabilirler. Bu bağlamda özellikle İdris-i Bitlisî ve Behiştî'de Osman Gazi'ye atfedilen nasihatlerin daha da genişletilerek kısmen padişahlarda bulunması gereken özellikleri sıralayan siyasetnameye dönüştüğü izlenimi uyandırmaktadır⁵³. Aslında burada sıralanan hususiyetler bir hükümdarda, yöneticide bulunması gereken temel özelliklerdir ve devlet adamlarına öğüt niteliği taşıyan siyasetnamelerin de temel konusudur. Bu bakımdan Osman Gazi'ye ait bu nasihatler siyasetname bağlamında da değerlendirilebilir⁵⁴. Osmanlı kroniklerinin büyük çoğunluğu olayları kuru kuru aktarmaz okuyucuya özellikle devlet adamlarına öğüt verme amacı da güderler. Mesela Fatih'in tarihçisi olarak bilinen Tursun Bey'in eserinde yer alan padişahta bulunması gereken hususiyetleri sıralayan bölüm buna güzel bir örnektir⁵⁵.

51 Sultan Murad Han, *Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler*, Haz. Abdullah Uçman, İstanbul 2015.

52 II. Murad'a ait vasiyetnamenin üç nüshası ve bunlara dair değerlendirme için bkz. Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, 1995 Ankara, s. 204-214.

53 Farklı hususiyetlerle yazılmış olanları da bulunmakla birlikte (Vezirler ve emirler için yazılanlar gibi) Siyasetnâmelere genellikle hükümdarlarda bulunması gereken özellikler belirtilir, saltanatın esasları ve şartları sıralanır. Halkın hali anlatılarak hükümdarlara öğütler verilir, kötü yönetimin zararlı sonuçları üzerinde durulur (Agâh Sırrı Levend, "Siyaset-nameler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S. 217, 1962, Ankara 1963, s. 168).

54 Siyasetnâme geleneğinin Osmanlı tarih yazımına etkisi hususunda bazı örnekler için bkz. Altay, s. 1798.

55 Tursun Bey II. Bayezid'de bulunan hasletler üzerinden bir padişahta bulunması gereken özellikleri sıralar ki bunlardan en önemlileri adalet, hilm (yumuşaklık), sehâ (cömertlik) ve hikmettir. Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 17-23. Tursun Bey'in eserinin padişahların hususiyetlerine dair bölüm hakkında değerlendirme için bkz. İnalcık, "Padişah", s. 75-78.

Kaynakça

Ahmedî, “Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman”, *Osmanlı Tarihleri I*, neş. Çiftçi-oğlu N. Atsız, İstanbul, 1949.

Algül, Hüseyin, “Osman Gazi'nin Oğlu Orhan Gazi'ye Nasihatlerine Tahlili Bir Bakış”, *Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'yi Anma Sempozyumu (9-10 Nisan 2010) Kitabı, Osman Gazi ve Dönemi*, haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa, 2010.

_____, “Osman Gazi'nin Oğlu Orhan Gazi'ye Vasiyet ve Nasihatlarına Kuruluş Devri Osmanlı Devlet Felsefesi Açısından Bir Bakış”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 12, s. 3-4, 1999.

Altay, Ahmet, “Klâsik Dönem Osmanlı Siyasetnâme Geleneğine Genel Bir Bakış”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer 2011, Turkey, http://turkishstudies.net/Makaleler/1679544216_116_ahmet_altay.pdf Erişim: 06.11.2013).

Arslan, Mehmet, *Pendnâme-i Zarîfî*, Sivas, 1994.

Âşık Paşazâde, *Osmanoğullarının Tarihi Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. Kemal Yavuz, M.A. Yekta Saraç, İstanbul, 2010.

Başaran, Orhan, “İdrîs-i Bitlîsî'nin Heşt Bihîşt'inin Hâtime'si, (Metin-İnceleme-Çeviri)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.

Behiştî Ahmed Çelebi, *Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Şevket Rado Yazmaları, Nr. 293.

Çağrı, Mustafa, “Nasihat”, *DİA*, c. 32, İstanbul, 2006.

Çakır, Müjgân -Fatma Kaytaç, “Behiştî Ahmed Çelebi'nin Yazdığı Osmanlı Tarihi'nin (Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî) Bilinmeyen Eksik Kısımına Dair”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 8/11, Ankara, Fall 2013. (http://www.turkishstudies.net/Makaleler/648413294_07%C3%A7ak%C4%B1r%20m%C3%BCjgan-vd-trh-99-112.pdf, Erişim: 6.4.2016)

Ekinci, Ramazan, “16. Asırda Yazılmış Mensur Bir Nasihat-Nâme: Abdülkerim Bin Mehmed'in Nesâyihü'l-Ebrâr'ı”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 7/2, Ankara, Spring 2012. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1121219745_28_ekinciramazan_423-441.pdf, Erişim: 31.03.2013)

Erşahin, Seyfettin, “Türk Hakimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hakimiyetinde Şeyh Edebalı Örneği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 12, s. 3-4, 1999.

Fatih Sultan Mehmed, *Atam Dedem Kanunu, Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, İzmir, 2013.

Fazlıoğlu, İhsan, “Osmanlı Düşünce Geleneğinde ‘Siyasî Metin’ Olarak Kelâm Kitapları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. I, s. 2, 2003.

Genç, Vural, “İdris-i Bitlisî Osman Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Imber, Colin, “İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları”, *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel, Mehmet Öz, çev. Mehmet Öz, Ankara 2000.

İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Ankara, 1991.

İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt, VII. Ketibe, Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481*, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara, 2013.

İnalçık, Halil, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul, 2010.

_____, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara, 1995.

_____, “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. XIII, s. 4, 1958.

Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, “Osmanlı Sultanları Tarihi”, *Osmanlı Tarihleri I*, çev. Konyalı İbrahim Hakkı, İstanbul, 1949.

Kaytaz, Fatma, “Behiştî Tarihi, (791-907 / 1389-1502) (Giriş, Metin, Dizin)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *Tevârih-i Âl-i Osman III. Defter*, haz. Abdullah Satun, İstanbul, 2014.

Kemal, *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal Selâtin-nâme (1299-1490)*, haz. Necdet Öztürk, Ankara, 2001.

Kılınç, Aziz, *Türk Edebiyatında Vasiyetnâmeler*, Ankara, 2006.

Levend, Ağâh Sırrı, “Siyaset-nameler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Bellekten*, s. 217, 1962, Ankara, 1963.

Ménage, V. L., *Neshri's History Of The Ottoman, The Sources and Development Of The Text*, London, 1964.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2011.

Özcan, Abdülkadir, “Heşt Behişt”, *DİA*, c. 17, İstanbul, 1999.

- _____, “İdrîs-i Bitlisî”, *DİA*, c. 21, İstanbul. 2000.
- Öztürk, Murat, “Klasik Türk Edebiyatında Babadan Oğula-Ebeveynden Çocuğa-Nasihat Geleneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, s. 39, Kasım-Aralık 2013. (<http://www.akademikbakis.org/eskisite/39/14.pdf>, Erişim: 18.03.2016.
- Pala, İskerder, “Nasihatnâme”, *DİA*, c. 32, İstanbul, 2006.
- Sultan Murad Han, *Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul, 2015.
- Şükrullah, “Behcetüttevârih”, *Osmanlı Tarihleri I*, çev. Çiftçioğlu N. Atsız, İstanbul, 1949.
- Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul, 1977.
- Uğur, Ahmet, “İbn Kemal'in Siyasi Görüşleri”, *Şeyhülislam İbn Kemal*, Ankara, 1986.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara, 2003.
- Yavaş, Doğan, “Bursa'da Osman Gazi Türbesi”, *Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'yi Anma Sempozyumu (9-10 Nisan 2010)*, *Osman Gazi ve Dönemi*, haz. Yusuf Oğuzoğlu, Bursa, 2010.
- Yılmaz, Çoşkun, “Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları İle İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnâmeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. I, s. 2, 2003.
- _____, “XVI. Yüzyıl Islahatnâmelerine Göre Osmanlılarda Siyaset ve Toplum Düşüncesi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2002.

